

Noen personlige opplevelser med to av NAFO's æresmedlemmer

Willy-Tore Mørch
Universitetet i Tromsø

NAFO har fire æresmedlemmer. Tre av dem har jeg hatt gleden av å bli mer eller mindre kjent med. Den fjerde og siste, Richard Foxx, har jeg bare et rent faglig kjenskap til. De tre andre, Arne Brekstad, Ole Ivar Løvaas og B.F. Skinner har, på forskjellige måter hatt betydning for meg personlig. Da NAFO spurte om jeg ville skrive om to av æresmedlemmene, O. Ivar Løvaas og B. F. Skinner, i Diskriminanten ba jeg om å få skrive ut fra et personlig ståsted. Dette er derfor ikke noen biografisk artikkel, men noen fortellinger om disse to personene som forhåpentlig også kan gi et bilde av hver enkelt av dem.

O. Ivar Løvaas

Ivar Løvaas reiste til USA da han var tidlig i 20 årene etter at han hadde tatt artium i Drammen. I perioden mellom 1951 og 58 studerte han sammen med personer som skulle prege faglitteraturen innen atferdsanalyse: Don Baer, Montrose Wolff, Jim Sherman og Sid Bijou for å nevne noen. Det var i dette miljøet at man begynte for alvor å bruke prinsipper som var dokumentert effektive på dyr også på

O. Ivar Løvaas lytter til "Good talking!!!!"

mennesker. Flere av disse forskerne reiste til Lawrence og bygde opp "The Kansas group" der. Ivar reisete til Los Angeles og UCLA i 1961 der han er fremdeles.

Psykologer i Norge ble første gang kjent med Ivars arbeider gjennom publikasjoner og filmer om autismebehandling fra midten og slutten 1960-tallet, artikler som er blitt stående som klassikere fram til i dag. I hele denne perioden har han utviklet et behandlingsprogram for autister som går under navnet "UCLA Young Autism Project" og har base ved UCLA og replikasjonsarenaer i flere land, bl.a. i Norge. Jeg traff Ivar første gang ved Klæbu Pleiehjem ved Trondheim

i 1973 da han holdt et kurs i autismebehandling der. Jeg hadde vært mye på Klæbu Pleiehjem, sentralinstitusjonen for psykisk utviklingshemmede i Sør-Trøndelag, og arenaen for behandlingen av "Gro". Nina Wættén, Ivars nåværende kone, arbeidet for øvrig som lærer ved skolen på Klæbu Pleiehjem og jeg hadde ved noen anledninger gleden av å samarbeide med Nina om enkeltelever i 1971-72.

Det var i 1986, etter at jeg hadde fått finansiert mitt doktorgradsarbeide, at jeg kontaktet Ivar og bad om å få komme til Los Angeles for å undersøke om det var mulig å få bistand til forskningsprosjektet. Jeg hadde dannet meg et bilde av UCLA gjennom filmene om Pamela, Ricky, Billy og Chuck, de fire autistene som Ivar og hans stab behandlet i første halvdel av 60-tallet. Første scene i filmen viser fasaden til en karakteristisk bygning ved UCLA, der kommentatoren åpner med å si "This is Neuropsychiatric Institute". Da jeg ruslet fra hotellet, opp Wilshire Blvd. og inn i Westwood, stoppet jeg ved et trafikkfyr og fikk plutselig følelsen av å befinne meg på et kjent sted. Jeg stod nøyaktig på samme sted som filmfotografen og stirret rett inn i den gul-grå veggen til Neuropsychiatric Institute med sine utvendige vinduspersienner og gårdsplassen der terapeuten og Ricky spilte fotball. Ivar jobber ikke lenger ved dette instituttet, men er flyttet til Psykologisk institutt og til 5.th floor i Franz Hall, en høyblokk, der korridorene i femte etasje prydes av bilder av Pamela, Ricky, Billy og Chuck.

Ivar overlot veiledningen av meg til sin kollega Dr. M Douglas Anglin, leder av UCLA Drug Abuse Research Group. Dette førte til at jeg i perioden 1986 til 1990 oppholdt meg i perioder ved UCLA og fikk anledning til å treffe både Ivar og Nina regelmessig. På en av disse reisene inviterte Ivar meg til å besøke Pamela, som da bodde på Camarillo State Hospital, noen mil nord for L.A. På bakgrunn av den betydning "Løvaasfilmene" hadde hatt for oss i studietida ble dette et møte som gjorde inntrykk. For de som husker Pamela fra filmene, kan se for seg den mørkhårede jenta som selvstimulerte med å samle spytt bak leppene slik at hun hadde et "truttmunn" aktig utseende. Hun var helt lik seg selv fra filmen.

Kontakten med Ivar og Doug bragte meg imidlertid inn i en helt annen forskningskultur enn den jeg kom fra. Den typisk norske kulturen: "veien blir til mens du går" støtet an mot den amerikanske: "lang, grundig planlegging og kort, effektiv gjennomføring". Denne kulturkollisjonen førte nok til at Ivar var skeptisk til den prosjektplanen jeg hadde med fra Norge. Veiledningen ble tilsvarende intens og jeg måtte bygge opp prosjektplanen fra bunnen av og skrive ut avhandlingen med litteraturgjennomgang, metodekapittel, fiktive (men realistiske) resultater og førsteutkastet til diskusjon i minste detalj, før prosjektet ble igangsatt. Veiledningen jeg fikk var intens og daglig. Doug forventet at jeg hadde nyrevidert eller ny tekst hver dag og jeg fikk tilbake en gjennom-reviewet produkt fra hans side, en veiledningsform som er ukjent i Norge. Jeg har aldri, verken før eller siden, lært så mye om forskningsprosessen og publiseringsforberedelser som i den perioden. Samtidig ble det tydelig hvilke mangler forskeropplæringen i Norge hadde, i all fall den gang. Jeg må innrømme at fallhøyden var stor fra å komme fra Norge som en person med et kjent navn, en viss status og enorm selvtillit til Los Angeles der man, de facto, ble nybegynnerstudent. Det gikk etterhvert opp for meg hvorfor forskningsmiljøene utenfor Norge er produktive bidragsytere til fagutvikling, mens gjennomsnittet av norske forskere

knappt publiserer i internasjonale tidsskrifter. Ivar satte ord på dette da han en vakker dag innkalte meg til kontoret. Han ville understreke hvor mye arbeid det lå bak en publisering i et internasjonalt tidsskrift. Jeg tror han fremdeles var bekymret for forskerkompetansen min. Han minnet meg om at han hadde en ganske lang erfaring i internasjonal publisering og likevel fikk han gang på gang manuskripter i retur fra redaktøren med stadig nye review-kommentarer. Han viste meg et eksempel på korrespondansen mellom han og tidsskriftet, en bunke som var 20 cm tjukk Budskapet var klart: Hvis jeg hadde til hensikt å bli forsker, innebar det beinhardt arbeide, omskrivninger av manuskripter, nye frustrerende review-uttalelser med nye omskrivninger inntil redaktøren var fornøyd. Flere år senere, var Ivar gjesteredaktør for spesialnummer om temaet "staff training" i Resarch in Developmental Disabilities og jeg ble invitert til å skrive en artikkel med utgangspunkt i data fra doktorarbeidet. Han fikk demonstrert i praksis det han forsøkte å vise meg på kontoret under forberedelsene til publiseringen. I fotnoten står det megetsigende følgende: "The authors appreciate the extensive editorial comments from Tristram Smith, O. Ivar Lovaas, and Donald Baer.

De tydelige kravene han stiller til studenter og kollegaer kan i perioder antagelig oppleves som tunge av mange. På den annen side er han minst like intens til å forsterke god faglig jobbing. Man kjenner igjen terapeuten Ivar Lovaas der han idet ene øyeblikket roper "Good talking!!!!" til autisten under språktrening, for i neste øyeblikk å snerre "Stop it!!!!" ved den minste antydning til selvstimulering. Resultatet er dog at han har selektert fram flere av de mest sentrale fagfolk innen autistbehandling gjennom tidene. Av nordmenn er nok Svein Eikeseth den som mest fullstendig er blitt skolert av Ivar, selv om Svein også i lange perioder var under trening av Don Baer i Kansas.

Ivars tidlig-intervensjonsprogram fremstår som det best dokumenterte behandlingsprogram for autister i dag. Det som skiller Ivar fra de fleste andre atferdsanalytiske forskere er hans innsats som behandlingsforsker. Han har overskredet N=1 tradisjonen og brukt gruppedesign for å evaluere langtids-effekter av behandling. Ikke desto mindre er resultatene fremdeles omstridt selv om motstanden blekner etter som tiden går. Det hardeste angrepet kom imidlertid fra Schopler i 1989 der han reiste kritikk mot den utvalgsmetode Ivar brukte til fordeling av barna mellom eksperiment og kontrollgruppe. Han kritiserte valg av resultatmål, kriteriene for utvalg av barn og det intellektuelle nivå hos barna. Schopler mente at det ikke var mulig å dokumentere effekt av behandlingen. Ivar har flere ganger avvist kritikken og gjennomfører nå et multi-site replikasjonsprosjekt med sikte på empirisk å tilbakevise kritikken.

Young Autism Project har vært aktivt gjennom årene fra behandlingen av Pamela og Ricky og frem til i dag. Gjennom dette prosjektet har en lang rekke fagfolk fått sin utdanning, både fram til Ph.D og som terapeuter. En dag satt jeg hjemme hos Ivar i Topanga Canyon og intervjuet han på video. Et av spørsmålene var om hvordan han opplevde sin egen rolle som forsker og universitetsprofessor. Jeg husker svaret godt: "Well, you know; Willy Tore, jeg er en prompt som fades" Etterfulgt av en skrellende latter. Som kjent er de fleste effektive prompter vanskelig å fade helt ut...

B.F. Skinner

B. F. Skinner med familie på tur i Norge

Skinnerns arbeider har preget norske atferdsanalytikere sterkt. Det var studentkretsen rundt Arne Brekstad med Arild Karlsen i sentrum som virkelig “studerte” Skinnerns bøker. Ved Universitetet i Oslo ble “Skinnerklubben” etablert som et forum for fagdiskusjoner. Diskusjonene var imidlertid ikke alltid enkle å følge. John Rønning var på besøk i Skinnerklubben en gang og fikk hakeslepp da Per Holth formanende hevet pekefingeren og resiterte for forsamlingen: “By questioning the control exercised by autonomous man and

demonstrating the control exercised by the environment, a science of behavior also seems to question dignity or worth.” Arild spratt opp og sa: “Beyond Freedom and Dignity, side 21, tredje avsnitt, øverst”.

Men studiene av Skinnerns bøker hadde også en større betydning for fagmiljøet på universitetet. Det var liten tvil om at språkteoretikere som Per Saugstad på et vis satte stor pris på engasjementet hos “skinnerianerne”. Både Arild og jeg fulgte Saugstads berømte kurs i språkteori gjennom flere semestre. Deltagelse i disse kursene var en grundig herding mot å tåle nådeløs faglig kritikk og skolering i praktisk debatteknikk. Det utviklet seg til å bli en sport å få Saugstad sint, og etter tre-fire semestre var han meget lett antennelig. Det hendte faktisk at han kastet kritt etter oss. Det var trolig atferdsanalysens operasjonelle definisjoner av begrepene som terget mest. Ved en anledning stod Saugstad og noen studenter i heisen sammen. På veien opp fra første til 9 etasje, der Saugstadseminaret holdt hus, stoppet heisen nesten i hver etasje og Saugstad trykket konsekvent på døråpner og dør-lukker knappene for å påskynde døråpningen. Da vi kom opp mente Arild å vite at trykknappene for åpning og lukking av heisdørene var ute av funksjon. Saugstad ble konfrontert med dette Arilske faktum og Arild benyttet anledningen til å dosere om den operasjonelle definisjonen av overtro. Han argumenterte sterkt for at professoren var overtroisk. Jeg mener å huske at terskelen for kritt-kasting var spesielt lav den dagen. Saugstad roet seg imidlertid alltid raskt ned etter våre dueller og var like jovial og hyggelig som ellers når vi traff han på huset senere.

Men Skinner ble mer enn en fjern og respektert atferdsfilosof da utsiktene til å få han som gjest til Norge ble realitet i 1983. Historien begynte i et selskap året før. Professor Edvard Befring, daværende rektor ved Statens Spesiellærerhøgskole, var gjest hjemme hos meg en lørdagskveld. Etter mat og vin økte behovet for å finne på noe sprøtt og etter flere spenstige forslag kom en av oss på ideen å ringe Skinner og invitere han til Norge. Jeg fikk oppdraget, kontaktet utenlandsopplysningen og fikk Skinnerns telefonnummer. Klokken var midnatt i Norge, klokken 18 Boston. De som sto ved siden av meg da jeg hørte Skinnerns stemme i røret har fortalt at jeg ble blek og svettet kraftig. Jeg husker ikke. Jeg husker bare at han sa ja takk og at han visste at det var en sterk gruppe med atferdsanalytikere

i Norge. Året etter møtte en delegasjon opp på Fornebu, fikk kranget oss til å stå som velkomstkomite ved flytrappa, der vi tok imot Skinner og hans kone Yvonne.

Som en del av forberedelsene til besøket fikk jeg anledning til å besøke Skinner på hans kontor ved Harvard University. Harvard er et gammelt ærverdig universitet med søylepyntede stenbygninger beliggende i en stor parklignende campus. Dagen før avtalen med Skinner, ringte jeg for sikkerhets skyld til kontoret hans for å få bekreftet

B. F. Skinner og Arlid Karlsen på Bergensbanen. Som far så sønn.

avtalen. Over telefonen hørte jeg da at han ikke hadde tid, for han hadde en avtale dagen etter, men jeg kunne prøve å komme innom kontoret på formiddagen. Noe betuttet fant jeg Frazer Hall, hvor han skulle ha kontor i 2 etasje. Frazer Hall hadde ikke noe av Harvards ærverdige preg. Huset var et funksjonalistisk bygg i grå murfasade med en steril svær glassinngang. Jeg kom inn i en korridor og fant omsider en kvinne i et trangt rom, som viste seg å være Skinners sekretær. Mannen selv satt i et knøttlite kontor med et digert stålskap. Han sa at jeg måtte være rask for han hadde en avtale med en nordmann som het Willy-Tore Mørch.

Jeg var full av ærefrykt, og kunne ikke la være å studere skrivebordet, kontorstolen, bilder på veggene og de andre gjenstandene der og tenke at jeg nå befinner meg der hvor “the philosophy of behavior” var blitt til. Han viste meg rundt i laboratoriene og jeg grep meg i å tenke at studentene omgikk B.F. Skinner med den største selvfølgelighet, mens en nordmann var halvveis omtåket av respekt. Besøket ble avsluttet med at han åpnet stålskapet. Der hadde han forfatterkopier av bøker han hadde skrevet, og han tok ut 2-3 eksemplarer hver av autobiografiene, Cumulativ Record, Science and Human Behavior og andre titler. Han ville jeg skulle ha alle sammen og jeg bar meget tungt ut av Frazer Hall den ettermiddagen. Men jeg hadde fått dedikasjon i samtlige eksemplarer.

Skinner holdt to forelesninger på daværende Statens Spesiallærerhøgskole, og det ble arrangert debatter etter hver forelesning. I den første forelesningen “Selection by Consequences”, presenterte han sammenhengene mellom darwinismens teori om naturlig seleksjon av gener og atferdsanalysens seleksjon av atferd ved dens konsekvenser. I den andre “The Shame of American Education” førte han en rammende kritikk av et skolesystem som på den ene siden ikke evnet å legge læringsbetingelsene individuelt til rette for elevene og i neste omgang anvendte straffeprosedyrer for manglende læringseffekter. Begge manuskriptene står trykt i boka “Upon Further Reflections” fra 1987. Forelesningene ble tatt opp på video av AV-avdelingen ved Statens Spesiallærerhøgskole.

Det ble arrangert en rundreise for Skinner og kona dagene før de to seminar dagene ved spesiallærerhøgskolen. Brit Eli Siverts, Arild Karlsen og jeg ledsaget Skinner og kona på turen. Daværende leder av AV-avdelingen på spesiallærerhøgskolen, nåværende barneombud Trond Waage og en kameramann fulgte etter i egen bil. Vi reiste til Myrdal med tog, Flåmsbanen ned til Flåm hvor en Dodge Van fra Bislet Bilutleie sto og ventet på oss. Bilturen gikk i tåke over

Gudvangen til Dombås og Gudbrandsdalen tilbake til Oslo. I ettertankens lys må denne turen ha vært slitsom for en gammel mann. Han antydte vel dette da han åpnet sin første forelesning på spesiallærerhøgskolen med å si: "If it is any part of this country I have not seen, Willy-Tore is not to blame". Det var ikke få timer vi satt i bilen pr. dag, på til dels dårlige veier og hver gang han gikk ut av bilen for å se på en stavkirke eller prominere på et fergedekk hadde han en kameralinse i ansiktet. Jeg husker vi hadde fortløpende diskusjoner om vi nærmet oss grensen for privatlivets fred. På en annen side sitter vi i dag med unike opptak av Skinner, både under faglige samtaler og i mer feriepregete situasjoner, opptak som befinner seg på Institutt for Spesialpedagogikk og som bør redigeres og gjøres offentlig. Men én episode finnes ikke på noen filmruller dessverre. En gang vi skulle strekke på bena var Arild nær ved å skade klenodiet. En Dodge Van har en bred skyvedør bak. Skinner hadde gått ut av bilen og ble stående å holde i dørkarmen, da jeg ba Arild om å smelle igjen døra bak. For en gangs skyld gjorde han som jeg sa og slo døra igjen over Skinners fingre. Skinner skrek og Arild besvimte. Skinner hadde imidlertid så tynne fingre at de akkurat fikk plass i sprekken mellom døra og dørkarmen, så han var uskadd, om enn noe skrekkslagen.

Vi er fremdeles noe i tvil om i hvor stor grad han nøt turen. Ved avreise valgte han å skrive følgende i sin siste bok med den mulig megetsigende tittel: "Enjoy old age": "To Willy-Tore. Remembering our marvellous tour." Kanskje vi skal slå oss til ro med Skinners svar til Arild på følgende spørsmål som han stilte Skinner: "Kan all atferd predikeres?": Skinners svar var: "Too much needs to be known..."

To Willy-Tore
Remembering our
marvellous tour
Fred